

**Az olvasó
gyermekért** Az olvasás védelmében
– Olvasáskutatói
tanulmányok
Szerk. Szávai Ilona
Pont Kiadó, Bp., 2010.

Nagy várakozásokkal csaptam fel a Pont Kiadó legújabb, *Az olvasás védelmében* című kiadványát, ismervé a kiadónak a könyv megszerettetésében tett korábbi munkáit, az *Olvastad már?!*-t avagy az *Olvadni jó!*-t, de többszöri alapos olvasás után is vegyes érzésekkel kellett letennem azt. Az alábbiakban igyekszem sorra venni azokat a benyomásokat, amelyek e könyv olvasása kapcsán születtek bennem, mindvégig fenntartva a véleményemet, hogy minden olyan kezdeményezés, amely a magyar anyanyelv védelméhez és a jövő generációk magyarságtudatának egészséges kifejlődéséhez akár egy jótányit is igyekszik hozzátenni, becslendő és támogató.

Mindaddig csupán bénító közhely lehet az a megállapítás, miszerint az iskolapadban ülők szövegértési és szövegalkotási kompetenciái látványosan alulmúlják a nyugat-európai szintet, ameddig a jelenkor kihívásaira nem akarnak, vagy nem tudnak válaszolni éppen a szövegekkel való foglalatosság profijai. Úgy tűnik, hogy jelen tanulmánykötet szerzői arra tesznek kísérletet, hogy az olvasás és elsősorban az olvasástanítás kérdésén keresztül közelítsék meg e problémakört, ezzel is jelezve, hogy az elmúlt idők sokszor magáért való bibliofiliája nem lehet megfelelő válasz a romlást mutató tendenciákra. A kötet politikai címe is jelzi az „olvasás” fogalmának fókuszba emelésével, hogy van élet a Gutenberg-galaxison kívül is. „A könyv »eltűnése«, a digitalizált világ fantasztikus eszközeinek megjelenése és használata nem az olvasás – nem a lényeg! – trónfosztását jelenti”, ahogyan azt kissé hektikus stílusú bevezető elmélkedésében a szerkesztő és egyben a kiadó vezetője, Szávai Ilona találóan megállapítja. Bizonyosan ez a hangsúlyeltolódás az oka annak, hogy legalábbis a bevezetésben felmerült egy olyan holisztikus megközelítés lehetősége, amely indokoltá teheti egymástól egyébként távol eső tudományterületeken (többek között a neurológia, az olvasásszociológia, vagy éppen a biblioterápia) tevékenykedő szakemberek olvasással kapcsolatos kutatásainak egyetlen kötetbe való összefoglalását.

Ugyanakkor a kötet egészét nem hatja át egy gyökere-sebb interdiszciplináris szemlélet, amely az olvasás sorskérdéseire egy integrált program keretében tudna reflektálni, hanem a szövegek a maguk egymásmellettségében, szinte külön univerzumot alkotva foglalkoznak az olvasás tárgykörének egyes részproblémáival. Hogy a kötet inkább gyűjteményes jellegű, nem pedig egy átfogó stra-

tégia foglalata, csak azért meglepő, mert Szávai bevezetőbéli hangja arra enged következtetni (főleg azon normatív lépésének fényében, amely az olvasás védelmét iskolapolitikai, művelődés- és társadalmpolitikai problémára redukálja), hogy végre egy olyan szakmai programot kapunk, amely az alapkérdések megválaszolásában érvényes és eredményes válaszokat tud felmutatni. Abban kétségkívül igaza van Szávainak, hogy az aggasztó tendenciákat csak a tettek képesek megállítani, de az már kevésbé világos, hogy ez a heterogén gyűjtemény mennyiben jelent valódi tettet a trendek megfordításában. Persze a megszerzett tapasztalatok és a terület tudományos kutatásainak lajstromozása jelenthet egyfajta előrelépést, de csak akkor, ha az a teljesség igényével készül el.

Sajnos nem vállalkozhatok e kritika keretein belül arra, hogy az összes szerepeltetett szöveget részletesen ismertessem, ezért csak azon írásokra hívom fel a figyelmet, amelyeket a fentebb kijelölt, merőben politikainak nevezett cél elérésében megítélésem szerint relevánsnak lehetnek. A két fiatal neveléstudós, Józsa Krisztián és Steklács János által jegyzett, *Új utak az olvasástanítás kutatásában* című terjedelmes összefoglaló tanulmányt joggal tekinthetjük a teljesség igényével íródott szövegnek (bár a szerzőpáros inkább a tanulmány sokszínűségét emeli ki, semmint hogy a teljességet hangsúlyozná), amely egyfelől az olvasás fogalmának hazai és nemzetközi neveléstudományi megközelítéseit kívánja enciklopédikus jelleggel (és a magyartanár-képzésben akár jegyzetként is használható módon) bemutatni, másfelől bizonyos országok példáin keresztül a PISA-felmérésekre adott gyakorlati válaszokat is ismerteti. Fontos rámutatni arra, hogy a szerzők a bemutatással egyszersmind az adaptálandó módszerek és modellek irányába is orientálni akarják az olvasókat; reméljük, hogy azokhoz a döntéshozókhöz is eljut e menü, akik egy-egy iskola pedagógiai programját megalkotják. Mindezek mellett e tanulmánynak éppen az a belátása a legfigyelemreméltóbb, miszerint „a tanulók motiváltsága nélkül a fejlesztés értelmetlen és eredménytelen”, vagyis magára az olvasandó szövegek kiválasztására is megfelelő hangsúlyt kell fektetni annak érdekében, hogy a diákok ne értelmetlen és átlátszó nyüstölésnek, hanem hasznos és izgalmas tevékenységként ismerjék el az olvasást.

A szükséges gyakorlati tennivalók határfokát nem kis mértékben növelheti, ha a Fűzfa Balázs *De mi lesz velünk az olvasás után?* című esszéjében felvetett kortárs problémákat hasonlóan széles látókörrrel és naprakészen szemléljük, mint ahogyan azt a szerző teszi. Fűzfa egyébként két éve adta ki a maga nemében forradalminak számító, de a magyar iskolarendszer hozzáállását ismervé inkább csak kísérletinek nevezhető irodalomtankönyvét

az *Irodalom 11.* illetve *12.* címűt, amely számot vet a diákok megváltozott valóságérzésével és a virtualitásra való nyitottságával, és ennek megfelelően tematizálja a tananyagot; a kronologikus szemlélet helyett elsősorban a műfaji és azon belül is a jelenkor információs technológiai által generált műfajok (mint amilyen az SMS vagy a blog) sajátosságai érvényesülnek mind a tankönyv narratívájában, mind pedig a hozzá kapcsolódó feladatokban. Mostani írásában felhívja a figyelmet a tanárok és a diákok, sőt, az iskola zárt és a valóság tágra nyitott világa közötti alapvető különbségekre az ún. időérzékelési, dekódolási, valamint a helyesírási olló fogalmának bevezetésével. Meglátása szerint a fiatalok hálózatos gondolkodásával, differenciált jelérzékelésével és saját olvasásfogalmával számolni kell akkor, amikor a közeljövő stratégiáit ki kívánjuk alakítani. A „felnőttek világának” önmagába forduló konzervatívizmussal is vitába száll Füzfa, amikor a következő retorikus kérdéseket fogalmazza meg: „Miért idegenkedünk mi, idősebbek, de az egész magyar oktatási rendszer, attól, hogy azt a beszédmódot, amelyet ifjaink a mindennapokban anyanyelv-ként beszélnek, egyáltalán észreveggyük?” Pontosan arról van ugyanis szó, hogy a fiatalok körében végbemenő változások rendszerszintűek, nem pedig elhanyagolható, elszigetelt jelenségek, hiszen egyenesen tapasztalásuk feltételrendszerei alakulnak át. E folyamat megállíthatatlanságának tudomásul vétele, vagyis maga a belátás az, amely továbblendítheti a pedagógiát a közelmúltban tapasztalható bémult kívülálláson.

Az olvasási szokások gyökeres megváltozására hívja fel a figyelmet *A kötelező olvasmánytól a szívesen olvasott könyvekig* című rövid írása elején Gombos Péter gyermekirodalom-kutató, aki szerint az ún. nemlineáris olvasási stratégia közvetett módon ahhoz vezetett, hogy a tanulók többsége bár a gyakran évtizedek óta változatlan kötelező olvasmányok közül nem sokat olvas el, de a saját kedvencei azért megvannak. Azonban ezekről egy reguláris magyaróra keretein belül a legtöbb iskolában, éppen a feszes és túlsúfolt tananyag miatt lehetetlen

átgondolt, gyümölcsöző módon beszélgetni. A sajnos túlságosan is kurta Gombos-szöveg gondolatébresztőnek jó, főként végkövetkeztetése miatt, amelyben kimondja, hogy még egyáltalán nem késő a megváltozott olvasói igényekhez alkalmazkodni az észak-európai országok példáin okulva. Némileg ezt támasztja alá a kötet egyik másik tanulmánya, amelyet Péterfi Rita jegyez *Mikszáth vagy Meg Cabot?* címen, amelyben tizenhárom-tizen-négy évesek a kötelező olvasmányok körén kívül eső olvasmányairól számol be könyvtári kölcsönzési szokásaik fényében. Megállapítja, hogy 2008-ban a legnépszerűbb szerző az ifjúsági regényekben utazó német Thomas Brezina, valamint az amerikai Meg Cabot, *A neveletlen hercegnő naplója* című sorozat szerzője. Értékelése szerint ennek oka abban jelölhető meg, hogy e fiatal olvasók elsősorban az őket saját nyelvükön megszólító, a korosztályukat érintő problémákkal foglalkozó írásokat keresik.

Úgy gondolom, hogy *Az olvasás védelmében* tartalmaz több, a jelenünket érintő kérdésfelvetést is, és kijelöl néhány olyan járható utat a válaszok kidolgozását illetően, amelyet elsősorban a pedagógusok céhének megfontolás tárgyává kellene tennie a legmagasabb szinten is. Ahhoz azonban, hogy a nyilvánvalóan rossz irányba haladó trend megváltozzon, például a szövegértés és szövegalkotás terén, nem csupán a kimeneti tényezők átdolgozására van szükség, amint arra egyfajta kísérlet volt korábban a magyar érettségi követelményrendszerének teljes átalakítása, hanem arra is több figyelmet kellene fordítani, hogy a tanulók nem csupán tanulók, hanem iskolán kívül élő gyerekek, tinédzserek, fiatalok is, akiket számtalan ki nem zárható hatás ér mindennapjaik során a televízió előtt ülve, az interneten vagy éppen az utcán sétálva. A könyv nagy adósságának tartom, hogy nem foglalkozik a felnőttek társadalmának olvasási szokásaival, és így vizsgálata csakis a felnövekvő nemzedékekre korlátozódik. Pedig a felnőtt is olyasvalaki, akit nem tud kizárni életéből a felnövekvő ifjú.

Zsolnai György

2010. október 23-án elhunyt Benyhe János műfordító, irodalomtörténész, publicista, a Magyar Napló egykori munkatársa.

Benyhe János Hódmezővásárhelyen született 1926-ban, tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetemen és az ELTE angol–francia szakán végezte az Eötvös Collegium tagjaként. 1957–1986-ig az ELTE spanyol tanszékének az előadója, emellett az Európa Könyvkiadó felelős szerkesztője. 1990–1995-ig Brazília nagykövete, s 1990-től töltötte be az Írószövetség Műfordítói Szakosztályának elnöki tisztét is. Spanyol, francia és portugál nyelvű műveket ültetett át magyar nyelvre, egyebek mellett Stendhal, Maupassant, Camus, Cervantes, García Lorca, Borges és Vargas Llosa műveit. Irodalomtörténeti tevékenysége is jelentős. Munkásságáért többek között Bölöni- (1987), Pro Literatura- (2000) és József Attila-díjjal (2001) tüntették ki. 2001-től haláláig a Magyar PEN Club elnöke volt.